

Den ivrigt läsande generalen

Under min tid som chef för Krigsarkivet (1996–2009) hade jag anledning att ofta fatta beslut i s.k. sekretessärenden. Forskare hade begärt att få ta del av handlingar som hade stämpeln ”hemliga”; det vill säga ett offentliggörande av uppgifterna i handlingarna hade kunnat skada rikets försvar. Det låg då på Krigsarkivet att fatta beslut om forskaren skulle kunna få ta del av de önskade handlingarna. Till en mycket stor del rörde det sig om handlingar som ingick i en försvarsmyndighets arkiv som levererats till Krigsarkivet. Men i enstaka fall kunde det också gälla s.k. enskilda arkiv som lämnats till Krigsarkivet från en enskild person eller förening. Personen ifråga hade nästan alltid varit hög officer.

En av de personer som har lämnat ett stort arkiv till Krigsarkivet var Carl Erik Almgren (1913–2001). År 1995 överlämnades huvuddelen av arkivet till Krigsarkivet. Vissa efterleveranser skedde de närmast följande åren. Innan arkivet överlämnades till Krigsarkivet lade Almgren och en kollega till honom, överste Holger Bjärnlid, ned ett stort arbete med att ordna och förteckna arkivet; ett arbete som åtminstone delvis utfördes i Krigsarkivets lokaler.¹

Personen

Vem var då Carl Eric Almgren? Han var född i Linköping 1913, där hans pappa Carl var underofficer vid Första Livgrenadjärregementet som i och med 1925 års försvarsbeslut slogs ihop med

Andra Livgrenadjärregementet till Livgrenadjärregementet. Efter sin pensionering arbetade för övrigt Carl under många år

med en imponerande biografisk framställning över underofficerarna vid Första Livgrenadjärregementet. Carl dog 1952 och hans framställning kom ut året därpå.

Carl Eric tog studenten med synnerligen goda betyg. I sin fortsatta skolgång i det militära fick Carl Eric alltid mycket goda betyg. Han var oftast kursetta. Han lärde sig flera språk. Han talade engelska, tyska, franska och ryska flytande. Ryska lärde han sig under en vistelse i Tallin 1939.

Han gjorde en snabb karriär. Han utnämndes till generalmajor vid 48 års ålder vilket var mycket ovanligt. På sin väg uppåt i graderna hade han flera viktiga befattningar. Det finns här inte skäl att närmare gå in på hans militära karriär utan det får räcka med de väsentligaste etapperna: 1960–1961 chef för Jämtlands fältjägarregementet, 1961–1967 chef för Försvarsstaben, 1967–1969 Militärbefälhavare i Östra militärområdet och därmed också kommandant i Stockholm samt slutligen höjdpunkten 1969–1976 generallöjtnant och chef för armén. Vid sitt avsked blev han general. Almgren var således under 15 år en av landets högsta militärer.

I nekrologer betecknas han som utomordentligt begåvad och synnerligen arbetsam. Det framgår också att han kunde upplevas som hård i sin kritik mot de personer som enligt hans åsikt inte höll måttet. Det framhålls också att han gärna skrev vers som han framförde vid olika tillfällen.

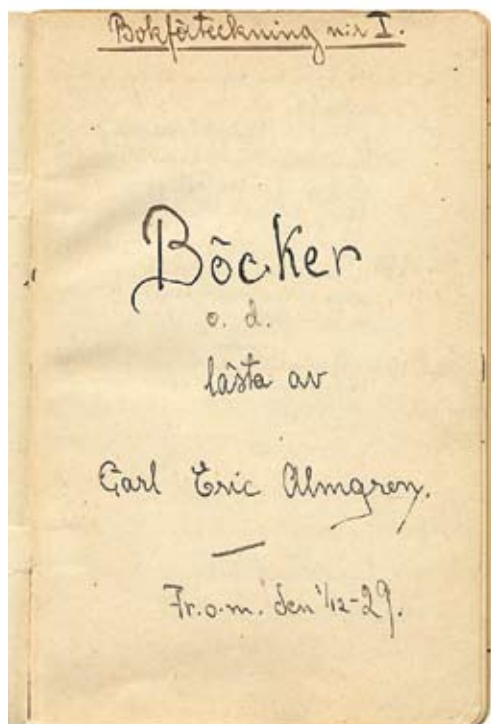
Han hade också en stark kristen tro. Efter sitt avsked engagerade han sig i Frälsningsarmén.²

Bland hans tidigare kolleger är uppfattningen om honom skiftande. Vissa tycker att han var påfrestande. Andra som den ovan nämnde Holger Bjärnlid och general Carl Björemann tyckte om honom. Den senare har berättat för mig att då man föredrog en fråga för honom och kom med ett förslag som Almgren inte tyckte om, så kände man sig som underordnad officer ändå inte nedtryckt. Motsatsen var inte ovanlig.³

Almgrens arkiv och hans läsning

Arkivet omfattar 227 volymer.⁴ En stor del av handlingarna i arkivet skulle och ska enligt Almgrens bestämmande vid överlåtelsen av arkivet sekretessgranskas innan forskaren fick ta del av uppgifterna i handlingen. Beslut om ett eventuellt utlämnande fattades av Almgren själv. Från och med den 25 januari 2001 fattade krigsarkivarien detta beslut.⁵

Tyngdpunkten i arkivet utgörs av de s.k. Dags-

PM som finns i ett mycket stort antal för tiden 1961–1979. För Almgrens tid som försvarsstabschef respektive militärbefälhavare finns det cirka 4–5 volymer per år. För tiden som chef för armén finns det inte mindre än 7–9 volymer Dags-PM per år. Till en stor del är de skrivna för hand av Almgren själv.

Då jag granskade de aktuella Dags-PM:n märkte jag strax att i dem fanns förhållandevis ofta bland alla löpande tjänsteärenden referat av böcker som Almgren läst. Jag tyckte att det var fascinerande och i sinom tid värt en liten artikel.

I Dags-PM:n redovisas Almgrens dagar i stor detalj. Här några exempel:

Den 31 oktober 1962

<i>Punkt för dagen/klockslag</i>	<i>Rubrik</i>	<i>Antal handskrivna rader i ämnet</i>
1. 0800	FN-tjänst	12
2. 0820	Kassatjänst	1 + bilaga
3. 0830	Aspbest	5
4. 0840	Berlin	8
5. 0845	Kongo	6
6. 0900	Kuba	15
7. 0910	Kongo	7
8. 0920	Pressen	2
9. 0930	ÖB 62 och Ny Dag	24
10. 0940	FK 62	28
11. 1000	FFD	2
12. 1015	IR13	3
Osv., osv.		

För denna dag finns ingen punkt om litteratur, men så finns för andra dagar. Här några exempel:

Den 1 november 1962

26. Kl 1800

Vers

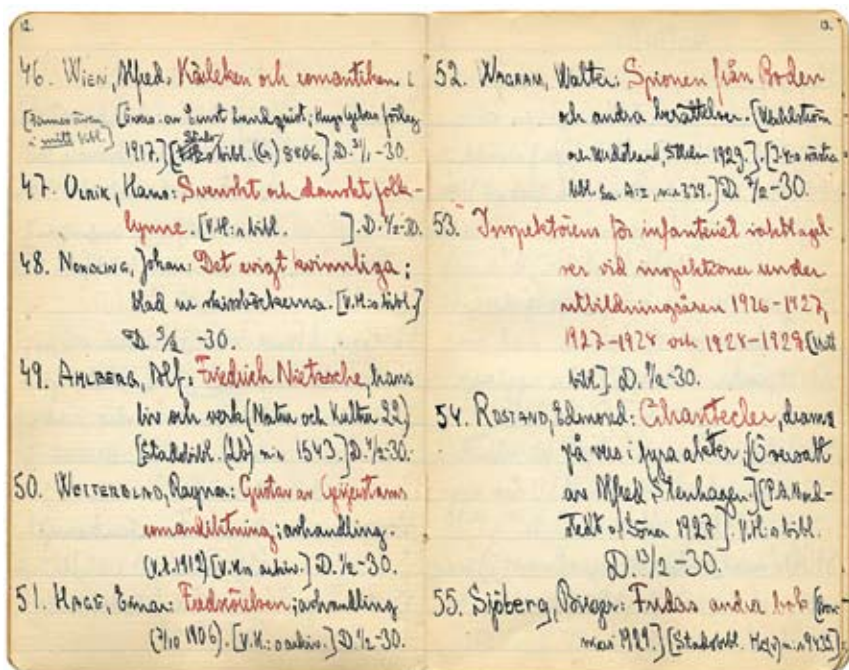
Underrubriken är "Småstadsförsvar i stormaktskonflikt" och där citeras tre strofer av Pär Lagerkvists "Nya vapen" och ett uttalande av Richard Sandler.

Den 15 oktober 1975

9. Kl 0950

Litteratur

Här kommenterar Almgren diverse artiklar ur tidskrifterna *Vi i Norden* nr 3/1975, *Reuma* nr 3/1975 och *Lyrikvännen* nr 4/1975.

Den 16 oktober 1975

24. Kl 1500

Bibliotek

Här räknar Almgren med bibliografisk noggrannhet upp sex nya titlar som kommit till Arméstabens bibliotek.

Den 19 oktober 1975

3. Kl 1200

Litteratur

Här refererar Almgren på en handskriven sida Sven Stolpes nyutkomna memoarer del 2, *Stormens öga*.

Den 30 oktober 1975

17. Kl 1810

Litteratur

Här omtalar Almgren på 1,5 handskrivna sidor innehållet i Eugene K Bird: *Fången i Spandau. Historien om Rudolf Hess*, 1975.

Den 4 november 1975

19. Kl 1500

Litteratur

Sigvard Bernadottes memoarer *Krona eller klave*, 1975, redovisas på 3,5 handskrivna sidor. Det är ett referat men denna gång finns också kommentarer till det lästa. Almgrens synpunkter på Sigvard Bernadotte är långtifrån enbart positiva.

Den 6 november 1975

25. Kl 2200

Litteratur

Ett mycket långt avsnitt, 5,5 handskrivna sidor, om Gunnar Hägglöfs *Minnen inför framtiden 1961-1971*, 1975. Almgren refererar och kommenterar. Han är ovanligt tydlig på vissa punkter. Då Hägglöf skriver om sitt enligt Hägglöf mycket goda förhållande till De Gaulle konstaterar Almgren: "Synes högst överdrivet, självgott och otroligt." Men, Almgren tycker uppenbarligen också att det finns delar av boken som är givande, eftersom han som punkt 26, kl. 2230 samma dag, skriver att ett utdrag ur Hägglöfs memoarer ska gå till "stora sändlistan", det vill säga regementschefer och andra militära chefer.

Den 8 november 1975

3. Kl 0920

Litteratur

Två sidors referat och kommentarer till Zenon P. Westrups bok *Jag har varit i Arkadien*, 1975. Almgren är positiv: "Vital och spirituellt författare. Stark känsla för kulturarvet, starkt konservativ. Genomtänkt personlig stil."

Den 27 november 1975

18. Kl 2245

Litteratur

Ett långt avsnitt om Stig Strömholms romandebut *Dalen* som av Almgren betecknas som "Läs- och tänkvärd".

Till många av de ofta ganska kortfattade notiserna i Dags-PM finns bilagor såsom tidningsurklipp, program vid alla de aktiviteter som Almgren deltog i, tal av Almgren, verser av Almgren hållna vid middagar. Osv., osv. Det är säkert många män och kvinnor i dagens samhälle som har ett motsvarande program, men det är troligen väldigt få som i sådan detalj redovisar det. Almgren redovisar även sina semesterdagar på liknande sätt och med likartat innehåll.

En nutida läsare kan inte hjälpa att han börjar fundera på personligheten Carl Erik Almgren. Hur var det möjligt att år ut och år in leva detta så genomorganiserade liv? Det är inte min avsikt att försöka ge ett svar på denna fråga.

Det är en utpräglad tjänstedagbok. Det står praktiskt taget ingenting om hans familj. Hans hustru Lisa nämns vid de tillfällen, då hon deltagit i någon middag eller följt med honom på en resa. Litet rörande och kanske utmärkande för Almgren är att han varje gång som han får skjuts med tjänstebilen hem efter en arbetsmiddag så står det inte bara att han får skjuts hem utan också var exakt denna bostad ligger.

Av notiserna i Dags-PM får man bara kännedom om en mindre del av Almgrens läsning. Det finns emellertid i hans arkiv handlingar som visar hans totala läsning. Där finns nämligen en volym som innehåller nio stycken svarta små häften som i detalj redovisar vad Almgren läste under tiden 1 december 1929–25 februari 1979.⁶ I varje häfte är grundtexten på "titelsidan" densamma:

Bokförteckning nr VIII. Böcker o.d. lästa av Carl Erik Almgren. Forts av Bokförteckning nr VII (4/1 1959 – 31/12 1967). Fr o m 31/12 1967

En bibliotekarie skulle säkert uppskatta redovisningen, eftersom den ger osedvanligt ordentliga bibliografiska uppgifter för att vara gjorda av en lekman, som därtill endast var 16 år då redovisningen börjar. Här finns uppgifter om bokens författare, titel, tryckår, särskilt i början ofta sidantal, förlag, från vilket bibliotek Almgren lånat

boken samt datum då boken var färdigläst eller möjligen redovisad. Om boken var en översättning anges originaltitel och översättare. Däremot finns tyvärr aldrig någon kommentar till det lästa; inte heller någon redovisning av innehållet. De nio bokförteckningshäftena är paginerade i en följd, sid 1–1161. Den första boken i redovisningen har nummer 1 – den sista nummer 5746.⁷ Det är med andra ord ett imponerande antal böcker som Almgren läste under 50 år. Det blir särskilt imponerande om man tar hänsyn till att han under stor del av denna tid gjorde en militär karriär som förde honom till en av de absolut högsta och tyngsta befattningarna i landet. Under den tid som Almgren var aktiv hade Sverige en mycket omfattande freds- och krigsorganisation. År 1972 omfattade till exempel Arméns fredsorganisation 77 förband och skolor.⁸

De svarta häftena redovisar Almgrens läsning enligt följande:

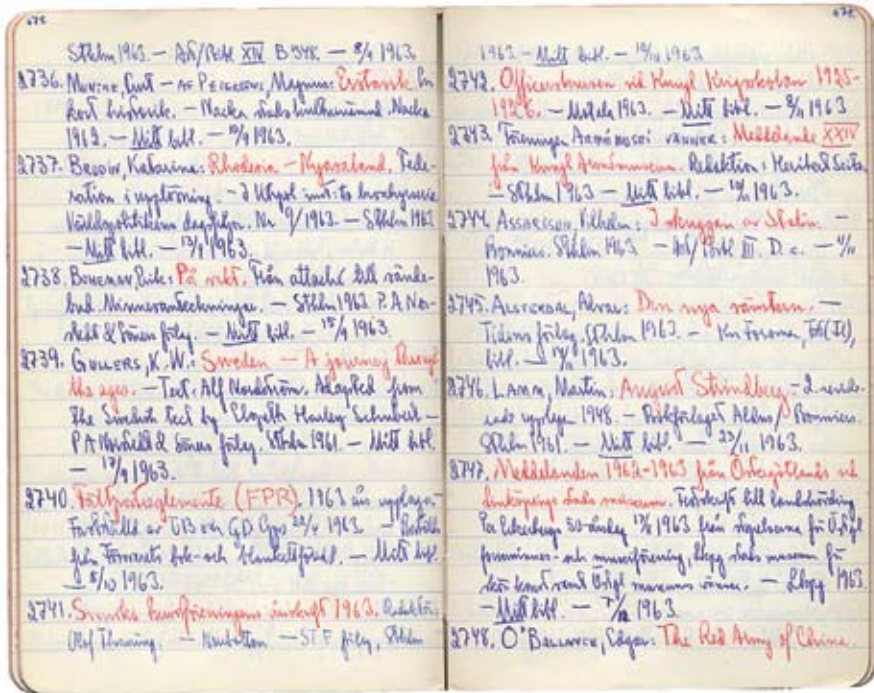
1. 1929-12-01–1930-12-13. Nr 1–215
2. 1930-12-14–1933-04-27. Nr 216–563
3. 1933-04-27–1940-03-23. Nr 564–924
4. 1940-03-12 (sic)—1944-04-01. Nr 925–1269
5. 1944-04-02–1951-11-23. Nr 1270–1915
6. 1951-11-26–1958-12-31. Nr 1916–2687
7. 1959-01-04–1967-12-31. Nr 2688–3367
8. 1967-12-31–1973-08-23. Nr 3368–4560
9. 1973-08-27–1979-02-25. Nr 4561–5746

Varifrån kom alla dessa böcker? Almgren var en flitig användare av de bibliotek som fanns i hans närhet som stadsbibliotek, bibliotek vid militära förband och staber, släktingars och vänners bibliotek (detta speciellt i Almgrens yngre dagar) samt inte minst Almgrens eget bibliotek. Ibland var han även medlem i en läsecirkel.

Detta kan exemplifieras med två års läsning.

De böcker Almgren läste under tiden 1 december 1929 till 13 december 1930 lånade han från följande bibliotek: Stadsbiblioteket, Livgrenadjärregementets (I4) västra bibliotek, I4:s östra bibliotek, Stifts- och landsbiblioteket, "V.H.s" bibliotek, K.F. Lagerfeldts bibliotek, Morbror Ernsts bibliotek, Morfars bibliotek, Moster Olgas bibliotek, Farbror Otto Lindgrens bibliotek samt "Mitt bibliotek", det vill säga Almgrens eget. Almgren var 16–17 år och bodde i Linköping.

Om vi går 30 år framåt i tiden till 1960, då

Almgren var 47 år och första tiden bodde i Gävle och sedan huvuddelen av året var bosatt i Östersund som chef för Jämtlands regemente (I 5), kom böckerna från följande bibliotek:

"Mitt bibliotek", Arméstabens bibliotek, Bo Almgrens (en son) bibliotek, Hälsinge regementes (I14) utbildningsavdelnings bibliotek, Gävle stadsbibliotek, I14:s stabsavdelnings bibliotek, Regementsläkare Holmqvists bibliotek, Jämtlands läns bibliotek, Bodens ingenjörregementes (Ing3) bibliotek, I5:s officerskårs bibliotek, Folkbiblioteket i Häggenäs, Chefen I5:s exemplar, I5:s utbildningsavdelnings bibliotek, "Petterssons, Varberg, bibliotek", "Wisen-ska bokhandeln i Östersund läsecirkel", "Löjtnant Schedins, Stockholm, bibliotek", I5:s bokförråd samt Officerskårens damers läsecirkel 1960-1961.

Almgren utnyttjade verkligen de möjligheter att låna böcker som stod till buds för honom. Inte minst mängden "arbetsplatsbibliotek" imponerar på den sentida iakttagaren. Almgren nöjde sig

inte med ett bibliotek utan vände sig till en rad bibliotek beroende på vilka böcker han sökte för tillfället.

Vad läste då Almgren? Här kan det bara bli några ytliga intryck.

År 1930, då Almgren var 17 år, läste han enligt sin läsejournal 198 böcker; det vill säga nästan fyra böcker per vecka. Huvuddelen är naturligtvis skönlitteratur, men enstaka titlar avslöjar med facit i hand den kommande militära levnadsbanan. Hans läsejournal även från dessa unga år visar hans för en sentida läsare närmast ofattbara krav på exakthet. Jag kan inte låta bli att, kanske litet elakt, återge nr 215 i hans läsejournal: "Vägsignaler och andra säkerhetsanordningar vid korsningar i plan mellan järnväg och väg samt vägfarandes skyldigheter beträffande dem. Utg. Av Kungl. Järnvägsstyrelsen. 1930. Mitt bibliotek. D. 13/12 1930."

Men Almgrens läsning 1930 dominerades av skönlitteraturen och kulturhistoria i vid bemär-

kelse. Här bara några exempel på den långa raden av författare: Carl Laurin, Marika Stiernstedt, Alf Ahlberg, Birger Sjöberg, Anders Österling, Frank Heller, Friedrich Nietzsche, Hjalmar Bergman, Selma Lagerlöf, C.J.L. Almqvist, Edgar Wallace, Stein Riverton, Bo Bergman, Esaias Tegnér, Dante, Pär Lagerkvist, Gustaf af Geijerstam och Sven Stolpe. En del av klassikerna var sannolikt sådana som Almgren skulle läsa i skolan, men det finns också en rad moderna författare som säkert inte ingick i skolans pensum. Almgren var således redan vid dessa unga år intresserad av att "följa med" utgivningen av modern svensk skönlitteratur.

Jag har försökt att för åren 1950, 1960 och 1975 dela in litteraturen i olika grupper för att på detta sätt få en uppfattning om Almgrens intressen. Som alla förstår ska siffrorna i den följande redovisningen inte ses som absoluta. Det finns många gränsfall till vilken grupp en titel ska hänföras. Dessutom har jag fått föra ett antal titlar till en "osäker" grupp, eftersom jag inte direkt kunde avgöra till vilken grupp dessa titlar skulle föras. Jag har inte ansett det vara värt mödan att ta reda på vad dessa titlar står för.

År 1950

Historia: 10 titlar

Samhälle: 23 titlar

Militärt tryck: 7 titlar⁹

Försvar/Militaria: 24 titlar

Memoarer/biografier: 5 titlar

Topografi/resor: 7 titlar

Skönlitteratur: 38 titlar

Lyrisk: 2 titlar.

"Osäkra": 4 titlar

Totalt: 120 titlar, det vill säga drygt två per vecka.

Almgren tjänstgjorde detta år vid Västernorrlands regemente (I21) i Sollefteå. År 1950 läste Almgren ovanligt litet. Skönlitteraturen dominerar med Samhälle och Försvar/Militaria som de andra stora ämnena för hans läsning.

Vilka var då de skönlitterära författare som Almgren läste 1950? Detta år finns ett ganska markant inslag av barnböcker i Almgrens läsning. Hans två söner var uppenbarligen i den ålder då föräldrarna läste högt. Barnboksförfattarna var: Gustaf Lindwall, Annika Saxegaard, Elisabeth McCarthy, Margit Selander, John-Lennart Linder, Gustaf af Geijerstam, Astrid Lindgren, Gösta

Knutsson, *Min skattkammare* del V och VI, Edith Unnerstad samt H. C. Andersen.

De svenska skönlitterära författarna för vuxna var detta år: Vilhelm Moberg, Dagmar Edqvist, Olle Hedberg, Sigfrid Siwertz, Harry Martinson, Ingegerd Stadener, Maria Lang, Irja Browallius, Gunnar Stenelid, Moa Martinson samt Björn-Erik Höijer. De utländska författarna var inte många. Några av dem var Sinclair Lewis, Vicki Baum, Somerset Maugham och C. S. Forester.

Flertalet av de skönlitterära böckerna kunde Almgren ta del av genom Västernorrlands officerares läsecirkel eller regementsbiblioteket. Ingen av böckerna, med ett undantag, hörde till hans eget bibliotek. Undantaget var Vilhelm Mobergs *Utvandrarna*.

År 1960

Historia: 14 titlar

Samhälle: 30 titlar

Militärt tryck: 4 titlar

Försvar/Militaria: 21 titlar

Idrott: 1 titel

Memoarer/biografier: 8 titlar

Topografi/resor: 6 titlar

Litteraturvetenskap/essäer: 9 titlar

Skönlitteratur: 35 titlar

Lyrisk: 3 titlar

"Osäkra": 10 titlar

Totalt: 141 titlar; nästan tre per vecka.

Historia, Samhälle, Försvar/Militaria och Skönlitteratur dominerar också 1960. Vilken skönlitteratur läste då Almgren 1960? Det är minst sagt en blandning av all möjlig litteratur. De svenska författare han läste under 1960 var: Lars Ahlin, Olle Länsberg, Ivan Oljelund, Albert Viksten, Pär Lagerkvist, Sven Edvin Salje, Per Anders Fogelström, Valdemar Hammenhög, Per Nilsson-Tannér och H.K. Rönblom. Med ett undantag var det helt nyutkomna böcker han läste. Undantaget var *Min död är min*, av Lars Ahlin som kom ut 1945.

De utländska författarna är en än mer brokig samling. Det är betydligt fler utländska författare än svenska, varför det följande endast är exempel på de något mer namnkunniga författarna: Dennis Wheatley, Arthur Koestler, Franz Kafka, Eric Linklater, Albert Camus, Nevil Shute, C. S. Forester, Helen McCloy, Dorothy Sayers, Edgar Wallace, Alistair Maclean, Ivo Andrić och Cornelius

Ryan. Också här rör det sig om huvudsakligen nyutkommen litteratur.

Jag skulle tro att de nämnda författarna var tämligen vanliga i de svenska bokhyllorna på 50-talet. Jag har i alla fall ett sådant minne från mina egna föräldrars bokhylla.

År 1975

Historia: 27 titlar

Samhälle: 51 titlar

Militärt tryck: 13 titlar

Försvar/Militaria: 50 titlar

Idrott: 3 titlar

Psykologi: 1 titel

Memoarer/biografier: 11 titlar

Konst: 1 titel

Litteraturvetenskap/essäer: 3 titlar

Topografi/resor: 10 titlar

Skönlitteratur: 25 titlar

Lyrik: 15 titlar

”Osäkra”: 11 titlar

Totalt: 211 titlar; det vill säga fyra titlar per vecka.

Jämfört med 1960 läste Almgren således än mer 1975; inte mindre än 71 fler titlar.

Vissa förskjutningar kan noteras. De för yrket tunga grupperna som Samhälle, Militärt tryck och Försvar/Militaria har fått en än starkare ställning (54 procent). År 1960 var motsvarande siffra 39 procent. Andelen Skönlitteratur och Lyrik hade sjunkit från 26 till 19 procent. Men fortfarande läste Almgren en hel del skönlitteratur och lyrik; 40 titlar är ingen låg siffra. Lyrikdelen hade ju avsevärt ökat 1975 jämfört med läget 1960.

Vilka svenska prosaister och lyriker läste då Almgren 1975? De var: Sven Deblanc (2 titlar), Lars Ardelius, Eyvind Johnson (2 titlar), Bertil Peterson, Jan Håkansson, Ivar Lo-Johansson, Reidar Ekner, Jan Mårtensson (deckarförfattaren), Eino Hanski, Kenne Fant, Per Rådström, Rune Pär Olofsson (2 titlar), Stig Strömholm, Theodor Kallifatides, Per Nilsson-Tannér, Pär Lagerkvist, Arthur Lundkvist (3 titlar), Lars Lundkvist, Sture Axelson, Anders Aleby, Jan Mårtensson (lyrikern, 2 titlar), Bo Bergman, Karl Ragnar Gierow, Sten Selander, Elmer Diktonius, Urban Torhamn samt *Lyrikvännen*. De utländska författarna var väldigt få, bara tre stycken (Robert Ludlum, Nicholas Monsarrat och Irwin Shaw). Även 1975 var huvuddelen av litteraturen nyutkommen; dock fanns bland lyriken en del äldre litteratur. Denna

hade Almgren fått låna av sin son Bo. Även 1975 års läsning kan betraktas som ”typisk” för vad en ”allmänt borgerlig” läsare kunde förväntas ha läst. Uttalanden av detta slag kan naturligtvis kritiseras.

I bokförteckningarna ingår även i slutet av varje år, från och med år 1944, en redovisning av de tidskrifter som Almgren läste fortlöpande under året. Även i redovisningen av dessa är Almgren lika noggrann: Utgivare, titel, årtal, ofta antalet nummer, bibliotek från vilket tidningen/tidskriften är hämtad. För varje tidskrift anges också datum, vilket korrekt och logiskt alltid anges till 31 december aktuellt år. Almgren läste ju i stort sett samma tidskrifter år från år, men det hindrar inte att samtliga tidskrifter redovisas varje år. De första åren är det inte så många tidskrifter som redovisas, men antalet växer kraftigt med åren som nedanstående sammanställningar visar.

År 1944 finns följande tidskrifter: *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, *Ny Militär Tidskrift*, *Officersförbundsbladet* samt *Militärteknisk tidskrift*. Samtliga tidskrifter kom från Almgrens eget bibliotek.

År 1956 hade antalet något ökat: *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, *Ny Militär Tidskrift*, *Officersförbundsbladet*, *Arménytt*, *Kontakt med Krigsmakten*, *Svensk Tidskrift* samt *Marinnytt*. Även detta år är hämtades alla tidskrifter från Almgrens eget bibliotek.

År 1962 hade antalet ökat än mer: *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och Tidskrift*, *Officersförbundsbladet*, *Arménytt*, *Svensk Tidskrift*, *Ekonomisk revy*, *Utrikespolitik*, *Tiden*, *Vårt försvar* samt *Effektivt försvar*. Detta år hämtades sex av de nio tidskrifterna från Försvarsstabens bibliotek, även *Svensk Tidskrift* som Almgren tidigare hade köpt.

År 1970 läste Almgren dessa tidskrifter: *Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift*, *Arménytt*, *Ekonomisk revy*, *Marinnytt*, *Befäl*, *Newsweek*, *Skogssport*, *Vårt försvar*, *Officersförbundsbladet*, *Rotary International Norden*, *Hemvärnsbefäl*, *NATO letter*, *Tiden*, *Svensk underbefälstidning*, *Flight International*, *Hemvärnet* och *Borg-Skum*.

År 1975 omfattar förteckningen följande 48 (!) tidskrifter i den ordning de redovisas av Almgren: *Canada Courier*, *Ny i Sverige*, *Departementsnytt*, *Blå Stjärnan*, *Ränneslätt*, *Tidskriften Heimdal*, *Bobuslänningarna*, *Hemvärnsbefäl*, *Vårt försvar*,

Nota bene, Arbetsgivaren, FBU Befäl, Skogssport, Finlandsfrivilligas tidning, I alla väder, Kungl. Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift, Newsweek, Svensk tidskrift, Officersförbundsbladet, Nato letter, Tiden, Flight International, Hemvärnet, Borg-Skum, Arménytt, Marinnytt, Flygvapennytt, International Background, Hästen, Svensk intendenturtidskrift, Bruksunden, FRO-Nytt, Militärteknisk tidskrift, Vårt verk (det vill säga Vägverket, förf. anm.), *FOA-tidningen, Reuma* (Riksförbundet mot reumatism, förf. anm.), *Kinesisk bulletin, Försvars-Motor, Rotary Norden, Försvarstjänstemannen, Statsverksingenjören, Plutonofficerstidningen, Sveagardesbladet, Statspensionären, IS-Internationella studier, Globen, Värnpliktsnytt, Kina och Lyrikvännen*. Det stora flertalet av tidskrifterna är hämtade från Almgrens eget bibliotek, men många lånades ur Arméstabens bibliotek.

Den överväldigande mängden är föga förvånande knuten till Almgrens yrke. Det bör emellertid noteras att Almgren följde med i den samtida idédebatten med tidskrifterna *Tiden, Heimdal* och *Svensk Tidskrift*. *Biblis'* läsare konstaterar förhoppningsvis med glädje att Almgren också läste *Lyrikvännen*, åtminstone de senare åren. Han var klart intresserad av poesi.

Almgren läste således mycket. Skrev han mycket? Ja och nej. Han skrev inte mycket som trycktes. Det finns ytterligt få poster av honom i LIBRIS.¹⁰ Däremot skrev han massor av s.k. handbrev; det vill säga brev ställda direkt till andra chefspersoner. För Almgren var det framförallt brev till cheferna inom armén, den sektor som han ledde. Man kan tänka sig att i dessa mer fritt formulerade brev än de ”vanliga” tjänstbrev skulle finnas kommentarer till böcker som Almgren läst. En läsare vill ju ofta dela med sig av sina läsupplevelser till andra. Jag har gått igenom ett antal volymer innehållande handbrev för delar av åren 1962, 1970 och 1975 i Almgrens arkiv, men funnit väldigt få sådana exempel.¹¹ Det finns dock uppgifter som tyder på att Almgren delade med sig av sina läserfarenheter. Översten Hoddar Stjernsward skriver nämligen i sina memoarer: ”Almgren rastade själv på Gotland utan att rosta. Han medförde då en lår med böcker som skulle läsas under semestern. Vid dess slut, då böckerna var lästa, skrev han en PM, i vilken han citerade de enligt hans mening bästa partierna ur böckerna. Denna PM utsändes till förbands- och skol-

chefer så att de skulle få del av den glädje och visdom han inmundigat vid läsningen.”¹² Tyvärr har jag inte kunnat återfinna dessa PM. Det hindrar naturligtvis inte att de vid en rejäl dammsugning av arkiven kan återfinnas. Det kan också vara så att Stjernswards minnesbild inte är riktigt korrekt. Stjernswards minnesbild är dock värdefull. Den ger en fysisk uppfattning om mängden av Almgrens läsning. Det är inte alla som har med sig ”en lår” med böcker för semestern. Den visar också att Almgren åtminstone vid något tillfälle verkligen vidarebefordrade sina läsintryck till sina underställda chefer inom armén. Den visar också om man tolkar Stjernswards ord på ett speciellt sätt att förbands- och skolcheferna kunde uppleva Almgrens PM på detta område som en aning tröttande.

Vid denna genomgång av en del av handbrev fann jag däremot ett exempel på att Almgren kunde ha klara och kanske litet överraskande synpunkter på det tänkta innehållet i en bok, en historik över Försvarshögskolan 1951–1976. Almgren är kritisk till det framlagda förslaget: ”Förelägen innehållsförteckning verkar inte särskilt rolig; snarare byråkratisk hyperlogisk och stel. Vore det inte trevligt, om elever från olika håll finge vara med och inte – eller åtminstone inte enbart – topparna från de olika totalförsvargrenarna?” Under slutet av 1960-talet och hela 1970-talet hade förbanden många gånger besvär med att värnpliktiga som trogna tidsandan protesterade mot det mesta i förbanden. Almgren hade många gånger varit tvungen att ta ställning i dessa frågor. Det är rimligt att tänka sig att Almgren påverkats av denna debatt i sitt ställningstagande till dispositionen över Försvarshögskolans historik. Han kunde i och för sig vara lugn för att Försvarshögskolans elever inte skulle skriva några uppsatser med alltför radikala inslag, eftersom samtliga elever hos Försvarshögskolan var personer på hög nivå inom totalförsvaret, men hans förslag till ändrad disposition visar att han medvetet eller omedvetet tagit hänsyn till 1970-talets många diskussioner.¹³

I Almgrens arkiv finns också drygt 40 anteckningsböcker som han förde hela livet.¹⁴ Alla anteckningar rör litteratur och språk. En betydande del av anteckningarna är avskrifter av de frågor och svar om språkliga uttryckssätt och ord som fanns i *Dagens Nyheter* (Gösta Bergman) och

Svenska Dagbladet (Bertil Molde). En del av avskrifterna avser tiden efter Almgrens pensionering men det finns även tidigare avskrifter. Det måste ha varit tidskrävande att skriva av så många frågor och svar. Dessa anteckningar vittnar om ett stort språkintresse.

I anteckningsböckerna finns också massor av citat ur litteraturen. Det är svårt att se någon struktur på alla dessa citat. Man kan ju fundera på varför Almgren gav sig tid att skriva av alla dessa små meningar. Det framgår inte heller om han tog dem direkt från någon redan tidigare utgiven citatbok eller om han skrev dem helt på "egen hand" då han stötte på dem i litteraturen. Ett skäl till alla avskrifter var sannolikt att de kunde vara bra att ha till hands för alla de tal och all den vers som Almgren framförde vid middagar och andra tillfällen.

I dessa anteckningsböcker finns också många avskrifter av äldre och nyutgivna dikter. I en av böckerna finns till exempel ett rikligt urval av Bo Setterlinds dikter. I samma häfte finns också dikter av Erik Lindegren.

Carl Erik Almgren var en bokslukare. Han läste förbluffande många böcker trots ett yrkesliv som ställde höga krav på honom och hans närvaro i många sammanhang.¹⁵ Detta intresse för läsning hade han redan som tonåring och det följde honom hela livet. Almgren var också en uppmärksam läsare. Han kommenterade gärna på olika sätt det han läste.¹⁶ Almgrens intressen var kanske de man trodde att de skulle vara. Historia, samhälle och militaria dominerar. Det var naturligtvis väsentligt för en lovande och karriärsugen och med tiden mycket hög officer att följa litteraturen och debatten på för honom angelägna områden. Det var däremot alls inte nödvändigt för honom från strikt yrkessynpunkt att läsa så mycket skönlitteratur som Almgren gjorde. Det gör ett nästan modernt intryck att han läste så många romaner och så mycken lyrik. Flera s.k. förstasigpåare har ju de senaste åren rekommenderat att till exempel läkare och civilekonomer under sin utbildning borde läsa även skönlitteratur för att därmed skaffa sig en annan och kanske djupare kunskap om människan.

NOTER

1. Arkivet är en s.k. deposition.
2. Krigsarkivet, Biografica Carl Eric Almgren; nekrologer skrivna av Åke Sagrén, Karl-Erik Holm, Carl Björemans, Sven Nilsson och Erik Norberg.
3. Telefonsamtal med Holger Bjärnlid 2010-10-12 och samtal med Carl Björemans 2010-10-25.
4. Förteckningen över Almgrens arkiv finns publicerad på nätet; www.riksarkivet.se/NAD.
5. Krigsarkivets ämbetsarkiv, ärende 251-2000/442.
6. Krigsarkivet, Carl Erik Almgrens arkiv, accession 1999/1, volym 8.
7. I själva verket omfattar de 50 årens läsning än fler böcker än de 5746, eftersom Almgren i sin redovisning 1960 vid ett tillfälle felnumrerat. Då han redovisat nummer 2949 fick nästa bok av okänd anledning (trötthet/slarv?) nummer 2450 och boken därpå 2451. Det finns m.a.o. två böcker för numren 2450–2949.
8. Svenska försvarsväsendets rulla 1972.
9. Härmed avses tryck som *PR Strvkompani* som utläses *Pansarreglemente. Stridsvagnskompani* (1974).
10. Han medverkade dock i fler böcker än vad som framgår av LIBRIS.

11. Krigsarkivet, Carl Erik Almgrens arkiv, vol. 12, 82, 164, 165, 166.
12. Hodder Stjernswärd, *Berättelser för upp- och ausuttna* (Stockholm: Probus, 2009), s. 97. Jag tackar Lars Ericson Wolke för tipset om denna bok.
13. *Försvarshögskolan 1951–1976*, utgiven av Försvarshögskolans förening under redaktion av generallöjtnant Bo Westin (Stockholm, 1976). Det är inte alldeles lätt att ta ställning till om redaktionen följde Almgrens förslag, eftersom det ursprungliga förslaget inte har påträffats. Troligen skedde det. Almgren har skrivit historikens inledningskapitel.
14. Carl Erik Almgrens arkiv, accession 1999/1 volym 9–11. Endast de första två anteckningsböckerna är daterade (1929–1930). Dessa två första anteckningsböcker är också de enda som är riktigt strukturerade.
15. Enligt Holger Bjärnlid läste Almgren mycket på nätterna; samtal med förf. 2010-10-12.
16. Den i not 12 omtalade Lars Ericson Wolke har berättat för mig att han i sin ägo har en av Almgren ägd bok, K. B Hedqvist, *Studie över de operativa enheternas sammansättning av infanteri och artilleri*. Militärhistorieföreningen 1933. Denna bok är fylld av Almgrens kommentarer.